

Netetska E. V., postgraduate student the Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), Jenja_Hilko@ukr.net

Theoretical and methodological bases of researching church split

The article outlines the basic principles of the schism of the Orthodox churches in Ukraine and the problem of recognition of autocephaly of the UOC–KP, which is central and requires an interdisciplinary study. The purpose of this paper is to outline the basic concepts that are key to overcoming schisms. The basic methods of analysis are the axiomatic method comparison and the methodology of ascent from the abstract to the concrete. An Interdisciplinary approach is fundamental to this article. This approach allows highlighting of the main factors of interaction of Orthodoxy in Ukrainian society. The main objectives of this article are: to identify the main problematic issues of inter-Orthodox relations, to assess the influence of Orthodoxy in the state and to formulate possible solutions to the schism. The article substantiates the concept that Orthodoxy is the basis of the Ukrainian mentality. The author perceives that the proclamation of autocephaly of the UOC–KP as an attempt to establish a national church.

Keywords: autocephaly, the Ukrainian orthodox church Kiev patriarchy, the Ukrainian orthodox church Moscow patriarchy, split, Ukraine.

Нетецька Е. В., аспірантка кафедри “релігіведення” філософсько-го факультета, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), Jenja_Hilko@ukr.net

Теоретико–методологические основы исследования церковного раскола

Очерчиваются основные принципы православного раскола на Украине. Рассматривается проблема признания автокефали УПЦ–КП, которая является центральной и требует междисциплинарного изучения. Целью статьи является выделение основных концепций, которые являются ключевыми для преодоления церковных расколов. Основными методами исследования являются аксиоматический метод, сравнения и метод восхождения от абстрактного к конкретному. Необходимость в решении указанной проблемы актуализируется в связи с имеющимся конфликтом между УПЦ–КП и УПЦ–МП, что отрицательно влияет на украинское общество. Акцентировано исследовательское внимание на анализе специфики меж–православного раскола на Украине. Основной спектр исследований церковного раскола составили труды христианских богословов, современных ученых и официальные документы УПЦ–КП и УПЦ–МП, среди них: Исаак Сирия, Киприан Карфагенский, Н. Бердяев, О. Билянская, Л. Конотоп, В. Еленский и многие другие. Проблемность преодоления меж–православного раскола заключается в отсутствии конструктивных подходов к его решению. Междисциплинарное исследование указанной проблемы позволяет выделить основные аспекты меж–православных отношений, что необходимо для объединения православия и всего украинского социума.

Ключевые слова: автокефалия, УПЦ–КП, УПЦ–МП, раскол, Украина.

* * *

УДК 101.1

Чікарькова М. Ю.

кандидат філологічних наук, доктор філософських наук, професор кафедри філософських та соціальних наук, Чернівецький торгово-економічний інститут КНТЕУ (Україна, Чернівці), chikarkova@mail.ru

Біблія як протофілософія

Мета дослідження – Біблія як протофілософська система. Застосовано герменевтичний порівняльно–історичний методи, і це дало підстави для висновку: Книга книг є маніфестом монотеїзму, обґрунтованого не лише емоційно–поетично, а й раціонально, що призвело до дезавуації магічно–міфологічної свідомості. Біблійна концепція людини і дійсності перегукується з філософським пошуком Стародавньої Греції (два світи Платона, установка Аристотеля на вивчення дійсності, яка оточує людину та ін.). Та відповідно до біблійного світогляду людина лише тимчасово панує над природою у своєму земному існуванні, а зло виникає як бунт створених істот проти свого Творця. Ця концепція являє собою високий рівень абстракції.

Ключові слова: Біблія; міф; логос; магічний, міфологічний, релігійний та філософський світогляд; протофілософія.

При дослідженні генези філософського знання важливою проблемою постає точка відліку й інтелектуальні поштовхи, що спричинили появу філософії як такої. Філософія, звісно, не виникла на порожньому місці – їй передували різні типи світогляду, які мали деякі спільні риси з філософією, але водночас і суттєво від неї відрізнялися. Так, зазвичай виділяють магічний, міфологічний, релігійний та філософський світогляди. Але вони

можуть і цілком невимушено перетинатися, і це особливо яскраво проявляється в архаїчні часи, коли формувалося явище, що сьогодні називають протофілософією (передфілософією). І якщо ми прагнемо усвідомити в належному масштабі проблеми протофілософського знання, не можна обминути Біблію, в якій виразно спостерігається прагнення деструкції міфологічно–магічної відомості й перехід до раціонального пояснення світу та його першопринципи. Проте в нашій свідомості панує просвітницька модель прогресу, відповідно до якої усяка релігія має з часом поступитися позитивній науці, й витратити час на те, що І. Франко якось назвав “смітником людського духу”, – тобто, на сакральні тексти та їх тлумачення, не варто. Відповідно ідеалізується духовний пошук Нового й Найновішого часу, який розвивався всупереч біблійній концепції світу й людини. Утім, ця проблема вже не видається, як у часи І. Франка, остаточно вирішеною.

Отож, найперше варто було би чітко окреслити, що таке протофілософія. Хоча у більшості випадків протофілософія виділяється як окремий етап становлення філософського знання, по суті, майже ніде не пояснюється, в чому відмінність цього феномена від власне філософії.

Так, передфілософія називається перехідною світоглядною формою між міфологією та релігією і, водночас, безпосередньо самою філософією [10, с. 21]. Л. Балашов пише, що протофілософією є вже міфологія: адже “міфологія Стародавньої Греції – майже готова філософія” [2, с. 32]. С. Черняєв розглядає язичницьку міфологію слов’ян через призму ведичної протофілософії Індії [14]. В. Ємельянов характеризує протофілософію у такий спосіб: “Протофілософія – це такий етап у розвитку людської свідомості, коли вже знайдено всі майбутні об’єкти думки, але немає абстрагованості людини від безпосередньої дії з цими об’єктами. Абстрагованість же відсутня саме тому, що людина ще не дистанційована від самої себе, тобто від свого тілесного досвіду [4, с. 154]. Дія А. Чанишева передфілософія – це – “сукупність розвиненої міфології та начал наук (математики, астрономії, фізики, медицини)” [13, с. 20], в більш вузькому сенсі – “це те, що в міфології та в початках наук безпосередньо слугувало генезису філософії. У міфології це стихійна постановка світоглядних питань, в початках наук це не стільки самі знання, скільки розвиток мислення, самого наукового духу та якогось методу” [13, с. 21], у найбільш вузькому смислі це – “протириччя між заснованим на емоційній, нераціональній уяві та початками наукового мислення, між фантазуючою міфотворчістю та елементарним науковим методом” [13, с. 21]; ситуація доповнюється терміном “протофілософія” (“первинна філософія”), це – “первонароджена філософія, яка щойно виникла з міфології під впливом мислення, що розвивається, та несе на собі родимки соціоантропоморфичного комплексу” [13, с. 27]. Отже, немає визначеної точки зору не лише на те, що називати протофілософією, але й навіть на те, чи можна вважати протофілософію та передфілософію синонімами.

Особливо заплутаним є питання про Біблію як протофілософську систему. Як слушно зазначають авторитетні західні вчені у колективному дослідженні, назва якого говорить сама за себе – “Біблія як джерело філо-

софського міркування”, увага філософів до Книги Книг – безсумнівно виправдана, оскільки остання пропонує багатющі ресурси для філософського аналізу та тлумачення; тут також зафіксовано цікавий парадокс: Біблію можуть правильно зрозуміти лише філософи, вільні від намагання втиснути її у рамки якихось наступних філософських шкіл або безжалісного раціоналізму [16, с. 31–32]. Подібну думку висловлюють сучасні російські дослідники Т. і С. Хмелевські, розглядаючи Біблію “як книгу, в якій під покривом релігійного, догматичного та міфологічного слова ховається логічно послідовна та обґрунтована система філософського мислення” [12, с. 15]. У Г. Майорова відзначено, що й сама Біблія немовби йшла назустріч європейській філософії: у пізніх її книгах неважко помітити вплив елліністичного розумування, а “у міфологічну текстуру навіть найдавніших біблійних книг були вплетені деякі світоглядні ідеї, які незалежно від ідей греків і часто в інший спосіб відповідали на ті ж само питання, що й грецька філософія” [7, с. 26]. Наприклад, християнський провіденціалізм міг бути підкріпленим стоїко–платонічними концепціями провидіння, але безпосереднє його джерело – провіденціалізм Біблії; креаціонізм поставав із біблійного світогляду, та й тут, скажімо, християнство знаходило аналогії в античній традиції – хоча б у платонівському “Тімеї” [7, с. 26–27]. І. Шифман також відзначає типологічні співпадіння у постулатах Старого Завіту та у погляді грецького філософа Фалеса Мілетського на першоначала, а в Еклезіасті дослідник бачить паралелі вченню стоїків [15, с. 113, 172–173].

Та якщо відійти від цих ситуацій запозичень, впливів та типологічних паралелей, то дивно, чому зазвичай обходиться мовчанням той принципово важливий момент, що Біблія, яка формується в контексті величезної духовної кризи, що струсила Стародавнім світом у VI–I ст. до н.е. [11, с. 85–86], є найбільш цілеспрямованим і органічним маніфестом монотеїзму, обґрунтованим не лише емоційно–поетично, а й суто раціонально. Іспроби відсунути біблійний духовний досвід на маргінес не видаються переконалими. Тому спробуємо заглибитися в цю колізію.

На дописьмовому, фольклорному, міфопоетичному етапі релігійної свідомості людина самостверджується через складання міфів. Дж. Кемпбелл серед головних ознак, що від початку відрізняють людину від тварин, вважає те, що життя людини підкорене насамперед міфологічним цілям, і лише потім – економічним законам [5, с. 24]. При цьому важливо пам’ятати: “Міф не є спеціальним утворенням релігії, або релігійною формою, тобто він не є субстанційним самоствердженням особистості у вічності, але він – енергійне, феноменальне самоствердження особистості, незалежно від проблеми взаємозв’язку вічності та часу” [6, с. 99]. Людина в просторі політеїстичного міфу найчастіше виступає як богоборець – особливо виразно це вимальовується в доктрині та практиці такої високорозвинутої паганістичної духовної системи, як йога. Справа в тому, що дологічне мислення архаїчної людини (К. Леві–Стросс) базується на тому, що обидві півкулі мозку виконували одну й ту само роботу: творили поетичну образність. Міф і є поетичною, не–логічною картиною світу, і сказати, що він є “розповідь, що пояснює звичаї, інститути чи природні явища, а також

релігійні обряди і вірування” [9, с. 414], недостатньо: адже “пояснення” відбувається поза логікою. На відміну від логічно–раціональної системи, міф, який є “необхідною категорією свідомості та буття взагалі” [6, с. 25], – не ідеальне буття, а “речова реальність” та “тілесна дійсність” [6, с. 27]. Загалом концепцію О. Ф. Лосева: міф – це не фантастична вигадка, схема чи алегорія, не метафізична побудова, не примітивно–наукова побудова (хоча міф іноді може навіть частково співпадати з певними науками), не поетичний твір як такий, не спеціальне релігійне утворення, не догмат, не історична подія як така. Міф – це символ, це особистісна форма, це чудо (увесь світ з усіма його складовими, живими й неживими є міфом і є чудом). Але тоді нам залишається додати, що раціонально–логічне вмотивування генези цього чуда як ідеї Бога–Творця виходить за межі емоційного переживання міфу.

У Біблії відбувається не менш значний, ніж у духовному житті стародавніх греків, перехід від міфу до логосу, від поетичних образів до абстрактного розумування. Тут спостерігається чітка метаморфоза міфу в історичну концепцію та раціоналістичну теологію: “Підхід у дусі Дж. Фрезера, який бачив у Біблії винятково фольклорно–міфологічний зміст, сьогодні сприймається фахівцями як застарілий. Справа в тому, що Біблія якраз і є одним з перших в історії культури текстом, який зафіксував виживання “родимок міфологізму”, ствердив тверезість, правду і реалізм як установки письменства...” [1, с. 147]. Міфопоетичні мотиви притаманні, як правило, найбільш раннім книгам Біблії. Це – єврейський фольклор епохи кочівля, зафіксований на письмі в епоху національної консолідації. Надалі ж емоційні і молитовні тексти (Псалтир, Пісня над Піснями, Пророки) інкрустуються у цей раціонально–богословський текст як розвиток раціонально–теологічної теми, подібно до того, як фреска або мозаїка прикрашають та ілюструють архітектурний задум. Неважко спостерегти тут певну паралель до філософського пошуку Стародавньої Греції: світ реальний та світ ідей у Платона або ж установка Аристотеля на детальне вивчення реальності, що оточує людину, начебто віддзеркалюються у біблійній картині світу, в якій людина володарює над земним буттям, але тимчасово, і є при цьому виконавцем волі Божества або ж бунтівником, творінням, що повстало проти свого Творця. В іудаїзмі “концепція Бога являє собою настільки високий рівень абстракції, що для його досягнення давні євреї, здається, вийшли за межі міфопоетичної думки” [3, с. 287]. Тому трактовка Біблії як суцільної “міфології” чи “теургії” хибна від початку. Традиція атеїстичного за своїм змістом ототожнення магії та релігії зосереджується на більш пізніх явищах конвергенції (подібність християнського причастя до поїдання плоті Бога в архаїчних культурах тощо), проте інерція магійних ритуалів у цивілізованих релігіях є не більше ніж інерцією. При цьому якраз спостерігається активне заперечення магізму: Авеста* та Біблія у цьому відношенні – практично одностайні, і Зарату-

* Парадокс полягає в тому, що елліністична цивілізація сприйняла зороастрійських жерців в якості “надзвичайно сильних” чаклунів, але грецьке слово “mag” спершу означало тільки лише жерця–вогнешанувальника.

стра так само відкидає чаклунство, як і автори біблійного тексту. Якщо порівняти дуалістичну та монотеїстичну моделі Авести і Біблії, з одного боку, та корпус книг індуїстських Вед – з другого, то їх розділяє духовна прірва. Веди є маніфестом політеїзму (хоча вчення про брахман та атман і являє тенденцію до переосмислення політеїстичної моделі), і відбивають поклоніння природним і демонічним стихіям, рівне шанування добра і зла і, відповідно, релятивність моралі, а Атарваведа (4-й комплекс ведичних книг) є просто збірником магічних формул та заклинань. Людина тут, як і в європейському Ренесансі, – справжній центр всесвіту і мислить себе його потенційно повним володарем, що й породжує магічний світогляд: “У магізмі приховано присутня та духовна тенденція, що корениться у першородному гріху людства: поставити себе у центр всесвіту та примусити служити собі його сили” [8, с. 77]. Що ж до зороастрійської або біблійної картини світу, то тут наївний антропоцентризм, властивий свідомості архаїчного суспільства, щезає, бо людина тут мислиться творінням і виконавцем волі благого божества. Щезає і моральний релятивізм, що виявлявся у рівношануванні добра і зла. Бог виступає як світло й джерело добра, добрий Отець світу і джерело моральності. Тому маг, який намагається підкорити божество засобами теургії, є антагоністом жерця Світлого Божества*.

Можна сказати, що Біблія є переламним моментом у культурі людства взагалі. Вона перестає бути зводом фольклорних міфопоетичних сюжетів, а є літературою переважно інтелектуалістського характеру, яка спрямовує людину на організацію життєвої реальності, кодексом раціоналістичного характеру, спрямованим якраз на вижиття міфологізму, утвердження почуття значущості неповторної людської екзистенції та реальної історії єврейського народу та народів, що його оточують, як Священної, повчальної історії. А завдання пізнання законів божественного задуму та розрізнення Добра і Зла ставить у центр світу Божество, і для наївного язичницького антропоцентризму та магічних прагнень тут просто немає місця.

Список використаних джерел

1. Абрамович С. Д. Біблія як форманта філологічної культури / Семен Дмитрович Абрамович. – К.–Чернівці, 2002. – 230 с.
2. Балашов Л. Е. Философия: [учебник] / Л. Е. Балашов. – М., 2005. – 672 с. [Электронная версия]. – Режим доступа: <http://www.alleng.ru/d/phil/phil002.htm>.
3. В преддверии философии. Духовные искания древнего человека / Г. Франкфорт, Г. А. Франкфорт, Дж. Уилсон, Т. Якобсен. – СПб.: Амфора, 2001. – 314 с.
4. Емельянов В. В. Предфилософия Древнего Востока как источник нового философского дискурса / В. В. Емельянов // Вопросы философии. – 2009. – № 9. – С. 153–163.
5. Кемпбелл Дж. Мифы, в которых нам жить / Джозеф Кемпбелл; [пер. с англ. К. Семенова]. – К.: София; М.: ИД “Гелиос”, 2002. – 256 с.
6. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / Алексей Федорович Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 525 с.
7. Майоров Г. Г. Формирование средневековой философии.

Латинская патристика / Геннадий Георгиевич Майоров. – М.: КД “Либроком”, 2009. – 296 с.

8. Мень А. Магизм и единобожие / Александр Мень. – М.: Фонд им. А. Меня, 2005. – 670 с.
9. Рогалевич Н. Н. Краткий словарь по философии / Н. Н. Рогалевич. – Минск: Харвест, 2007. – 832 с.
10. Сидоренко О. П., Корлюк С. С., Філянін М. С. та ін. Філософія: [підручник] / Олексій Павлович Сидоренко, Сергій Сергійович Корлюк, Микола Сергійович Філянін та ін. – К.: Знання, 2010. – 414 с.
11. Фромм Э. Душа человека / Эрих Фромм. – М.: Республика, 1992. – 430 с.
12. Хмелевская Т. Ф., Хмелевский С. Е. Логика библейского миропонимания: опыт философско-экзегетического исследования / Татьяна Федоровна Хмелевская, Стефан Емельянович Хмелевский. – Краснодар, 2005. – 345 с.
13. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней философии / Арсений Николаевич Чанышев. – М.: Высш. шк., 1981. – 374 с.
14. Черняев С. П. Поганські боги східних слов'ян у світлі протофілософського ведичного комплексу Індії / С. П. Черняев // Схід – Захід: історико-культурологічний збірник. – Харків: Майдан, 1998. – С. 15–21.
15. Шифман И. Ш. Ветхий Завет и его мир. Ветхий Завет как памятник литературной и общественной мысли Древней Передней Азии / Илья Шолеймович Шифман (Кораблев). – М.: Политиздат, 1987. – 239 с.
16. Carmy Sh., Shatz D. The Bible as a source for philosophical reflection / Shalom Carmy, David Shatz // History of Jewish philosophy / Ed. D. H. Frank, O. Leaman. – London–N.J.: Taylor & Francis group, [B. r.]. – P. 13–38.

References

1. Abramovich S. D. Biblia jak formanta filologicznoy kultury / Semen Dmytrovytz Abramovich. – K.–Czernivtsi, 2002. – 230 s.
2. Balashov L. E. Filosofija: [uchebnik] / L. E. Balashov. – M., 2005. – 672 s. [Elektronnaya versija]. – Rezhim dostupa: <http://www.alleng.ru/d/phil/phil002.htm>.
3. V preddverii filosofii. Duhovnyye iskania drevnego cheloveka / G. Frankfort, G. A. Frankfort, J. Uilson, T. Jakobsen. – SPb.: Amfora, 2001. – 314 s.
4. Emelianov V. V. Predfilosofia Drevnego Vostoka kak istochnik novogo filosofskogo diskursa / V. V. Emelianov // Voprosy filosofii. – 2009. – № 9. – S. 153–163.
5. Kempbell J. Mify, v kotorykh nam zhit / Josef Kempbell; [per. s angl. K. Semyonova]. – K. Sofia; M.: ID “Gelios”, 2002. – 256 s.
6. Losev A. F. Filosofija. Mifologija. Kultura / Aleksey Fedorovich Losev. – M.: Politizdat, 1991. – 525 s.
7. Mayorov G. G. Formirovanie srednevekovoy filosofii. Latinskaya patristika / Gennadiy Georgievich Mayorov. – M.: KD “Librokom”, 2009. – 296 s.
8. Men A. Magizm I edinobozhie / Aleksandr Men. – M.: Fond im. A. Meny, 2005. – 670 s.
9. Rogalевич N. N. Kratkiy slovar po filosofii / N.N. Rogalевич. – Minsk: Harvest, 2007. – 832 s.
10. Sidorenko O. P. Filosofija: [pidrucznik] / Olesiy Pavlovich Sidorenko, Sergiy Sergiyovych Korlyuk, Mykola Sergiyovych Filyanin ta in. – K.: Znannya, 2010. – 414 s.
11. Fromm E. Dusha cheloveka / Erikh Fromm. – M.: Respublika, 1992. – 430 s.
12. Hmelevskaya T. F. Logika bibleyskogo miroponimaniya: opyt filosofsko-ekzegticheskogo issledovaniya / Tatiana Fedorovna Hmelevskaya, Stefan Emelianovich Hmelevskiy. – Krasnodar, 2005. – 345 s.
13. Chanyshv A. N. Kurs lekciy po drevneyfilosofii / Arseniy Nikolaevich Chanyshv. – M.: Vyssh. shk., 1981. – 374 s.
14. Cherniaev S. P. Poganski bogy schidnykh slovyan u svitli protofilosofskogo vedychnoho kompleksu Indii / S. P. Cherniaev // Shid – Zahid: istoryko-kulturologichny zbiryk. – Harkiv: Maydan, 1998. – S. 15–21.
15. Shifman I. Sh. Vethiy Zavet i yego mir. Vethiy Zavet kak pamiatnik literaturnoy I obshchestvennoy mysli Drevney Peredney Azii / Ilya Sholeimovich Shifman (Korablev). – M.: Politizdat, 1987. – 239 s.
16. Carmy Sh., Shatz D. The Bible as a source for philosophical reflection / Shalom Carmy, David Shatz // History of Jewish philosophy / Ed. D. H. Frank, O. Leaman. – London–N.J.: Taylor & Francis group, [B. r.]. – P. 13–38.

*При цьому є принципова різниця між зороастрійським святим письмом та Біблією. Зороастризм ще зберігає вірування у численних богів та демонів, групуючи їх по “таборам” Ахурамазди та Ангрманью. Біблія ж проголошує усіх богів та демонів язичницьких пантеонів “бісами”, які не підлягають шануванню, проти них слід лише чинити боротьбу.

Chikarkova M. J., Candidate of Philology, Doctor of Philosophy, professor of philosophy and social sciences department of Chernivtsi Trade and Economic Institute KNMEU (Ukraine, Chernivtsi), chikarkova@mail.ru

The Bible as protophilosophy

The purpose of the study is the Bible as system of protophilosophy. Applied hermeneutic and comparative-historical method, and it gave grounds for the conclusion that Book of books as manifesto of monotheism is grounded not only emotional and poetic, but rationally consciousness. Emotional and prayer texts (Psalms, Song of Songs, Prophets) are inlaying in rational chronicle or theological texts as the development of rational and theological themes, just like a mural or mosaic decorate and illustrate the architectural design. Bible conception of Man and Reality likes to the philosophical search of ancient Greece: Plato's concept of two worlds and Aristotle installation on a detailed study of the reality that surrounds a person, as if reflected in the biblical worldview in which man has dominion over earthly existence, but only temporarily, and here is the artist will of the Deity, or rebel, creatures that rebelled against their Creator. This concept is such a high level of abstraction.

Keywords: Bible; Myth; Logos; magical, mythological, religious and philosophical outlooks; protophilosophy.

Чикарькова М. Ю., кандидат філологічних наук, доктор філософських наук, професор кафедри філософських і соціальних наук, Черновицький торговельно-економічний інститут КНТЕУ (Україна, Чернівці), chikarkova@mail.ru

Библия как протопhilosophия

Цель исследования – Библия как протопhilosophическая система. Применены герменевтический и сравнительно-исторический методы, и это дало основания для вывода: Книга книг является манифестом монотеизма, обоснованного не только эмоционально-поэтически, но и рационально, что привело к деавуа-цизмагическо-мифологического сознания. Библейская концепция человека и действительности перекликается с философским поиском Древней Греции (двоемирие Платона, установка Аристотеля на изучение действительности, которая окружает человека и пр.). Но, согласно библейскому мировоззрению, человек лишь временно властвует над природой в своем земном существовании, а зло возникает как бунт сотворенных существ против своего Творца. Эта концепция являет собой высокий уровень абстракции.

Ключевые слова: Библия; миф; логос; магическое, мифологическое, религиозное и философское мировоззрения; протопhilosophия.

* * *

УДК 130.2

Сеник Р. М.
здобувач, Інститут вищої освіти НАПН України
(Україна, Київ), leran@ukr.net

МОВА ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Окреслено інструментальний потенціал мови як форми, котра віддзеркалює зміст соціокультурного буття. Проаналізовано здатність мови структурувати соціальний простір і регулювати соціальні відносини. Ієрархізовано проблемні фактори, зумовлені функціонуванням мовної сфери.

Ключові слова: мова, соціокультурна дійсність, комунікативна взаємодія, діалог, дискурс, мовна діяльність.

Мова є невід'ємною частиною будь-якої індивідуальної і суспільної життєдіяльності. Це духовний код, за допомогою якого ми розуміємо навколишній світ і себе в ньому. Буття людини безпосередньо пов'язане з мовною реальністю, в якій концентрується сама сутність, сенс існування. Без мови неможливий розвиток людства, культури, науки, цивілізації. Всі історичні перипетії і самотність людського існування опосередковані мовними процесами. Жодна фундаментальна проблема людського буття не може бути ані поставлена, ані вирішена без урахування мовного аспекта, його ролі в житті людини й суспільства. Сприйняття, розуміння і перетворення реальності опосередковані символічним світом мови.

Роль мови в людському житті обумовлена тим, що а) мова є винятковим надбанням homo sapiens, умовою і засобом виокремлення людини зі світу природи; б) історичне формування і функціонування свідомості людини істотно обумовлене мовним фактором; в) мислен-

ня людини, насамперед креативне, нерозривно пов'язане з мовою, мова ж постає тією підвалиною, на якій ґрунтуються свідомість, мислення і особистість людини; г) мова – важливий інструмент соціалізації індивіда. Без спільної життєдіяльності з іншими людьми, без засвоєння соціальних норм, правил, спільної культури і знань, досягнень багатьох поколінь сучасна людина недієздатна; г) мова – найбільш дієвий засіб спілкування, основа, на якій вибудовуються міжособистісні стосунки і соціальна структура суспільства.

Мова здавна привертала увагу філософів. Інтерес до філософського осмислення мови різко зростає з кінця XVIII – початку XIX століть. У XIX столітті склалося філософське уявлення про мову, яке отримало статус класичного.

До питання мови зверталися Платон, Аристотель, Б. Рассел, Л. Вітгенштейн, Д. Серль, М. Гайдеггер, Х.-Г. Гадамер, Ф. де Соссюр, Н. Хомський, Ю. Шпет, П. Флоренський, С. Булгаков та інші. Соціальний феномен мови привертав увагу античних мислителів: Аристотеля, Платона, Сократа, західних філософів М. Бубера, Ю. Габермаса, К. Ясперса, а також сучасних учених М. Поповича, В. Князева, І. Надольного, Л. Ситниченко. Суспільну специфіку мови досліджували психолог Л. Виготський і педагог В. Сухомлинський. Фундамент соціолінгвістичних досліджень було закладено у працях радянських учених В. Виноградова, Р. Шор, Є. Поливанова, американського етнолінгвіста Е. Сепіра, німецького вченого Т. Фрінгса, представників празької школи В. Матезіуса, Б. Гавранека та багатьох інших, які аналізували різні аспекти мови як соціального явища.

Мета статті окреслити інструментальний потенціал мови як форми, котра віддзеркалює зміст соціокультурного буття.

Мовною тематикою займалися і займаються філологи, психологи, політологи, теологи і соціологи. Але тільки на рівні філософського розуміння мови можна збагнути проблеми її функціонування у всесвітній історії. Важливою умовою такого функціонування мови філософії є її соціальний аспект. Соціальна діяльність людини – це, насамперед, активність, яка спрямована на осмислення і перетворення світу й себе у єдності продуктивних і репродуктивних, раціональних і повсякденних, об'єктивних і суб'єктивних, теоретичних і практичних аспектів [2, с. 82–83].

Соціальний статус мови акцентує увагу на здатності суб'єкта обирати і ставити мету, домагатися її здійснення різними засобами відповідно до власних зацікавлень, намірів і бажань. Таким чином, людина живе, мислить і говорить у межах конкретного соціального середовища, що визначає обрії її буття. Осмислення життєвого досвіду здійснюється через мовне спілкування індивідів не за межами, а усередині соціальної реальності. Така соціалізація мови відбувається не шляхом набуття, як це видається на перший погляд, соціальних значень у готовому вигляді, а у процесі засвоєння існуючих різновидів і форм людської діяльності.

О. Больнов виокремив п'ять причин, які привертують увагу філософів до проблеми мови: 1) вплив мови на світогляд людини; 2) кожна мова є носієм неповторного світогляду; 3) кожна людина мислить, відчуває і будує своє життя так, як їй підказують форми конкрет-